

Når socialarbejderen handler ondt

For de pårørende fylder personalets ondskabsfuldheder overfor deres familiemedlemmer enormt, når de opleves. Men ifølge psykolog Dorthe Birkmose vil de professionelle hverken vedkende sig eller tale om magtmisbrug

AF THOMAS DAVIDSEN ■

Dorthe Birkmose har skrevet bogen "Når gode mennesker handler ondt – tabuet om forræelse". Hvis du ønsker et mere indgående kendskab til problematikken – og gode råd til at komme væk fra forræelsen – så kan bogen købes på bl.a. Syddansk Universitetsforlag. Pris 299 kr.

Forråelse af personalet i de social- og sundhedsfaglige fag er et enormt problem. Det er et tabu, man ikke taler om i brancherne. På uddannelserne underviser man ikke socialarbejderne i at håndtere impulser til at misbruge magten. Heller ikke indenfor forskningen beskæftiger man sig med magtrelationen mellem borgeren og socialarbejderen.

Det er nogle af konklusionerne i psykolog Dorthe Birkmoses bog "Når gode mennesker handler ondt – tabuet om forråelse" (Syddansk Universitetsforlag, 2013).

- Tanken om ondskab er pinefuld at forholde sig til. Det er forståeligt, at den er blevet et tabu. Men vi bliver ikke bedre mennesker af udelukkende at fortælle gode historier, og vi kommer ikke ondskaben til livs ved at lade som om den ikke eksisterer, siger Dorthe Birkmose.

PÅRØRENDE OG MAGTESLØS

Er der én gruppe i samfundet for hvem forråelse af socialarbejdere ikke er et tabu, men noget der tales meget om, og som fylder meget, når den opleves, så er det de pårørende til de borgere, det går ud over, mener hun.

- Når de professionelle hverken vil tale om forråelse eller vedkende sig, at den finder sted, så siger det sig selv, at de pårørende kan komme til at føle sig meget magtesløse, når de oplever, at et familiemedlem bliver behandlet dårligt. Hvor skal man gå hen med sin frustration og afmægtighed?

- Det kan være et voldsomt dilemma, for man er jo, og måske endda med god grund, varsom med at konfrontere et personale eller en leder af frygt for, at brokkerier kan føre til en endnu dårligere behandling af familiemedlemmet, siger Dorthe Birkmose.

Når man som pårørende møder forråelsen, kan man nemt komme til at føle, at man står meget alene med sine problemer, mener hun.

- Det er en vigtig viden at have, at det, man oplever, ikke er et isoleret og enkeltstående fænomen.

- Og måske endnu vigtigere er forståelsen af, at potentialet til at handle ondt ligger i os alle. Det er blot et spørgsmål om, at vi føler os tilstrækkeligt pressede og afmægtige – så er risikoen der.

- Alle pårørende kender jo afmægtighedsfølelsen fra deres eget liv, og hvis man er helt ærlig overfor sig selv, så har man også selv

oplevet de rå impulser, der kan komme op i én fra det ene øjeblik til det andet, siger Dorthe Birkmose.

DEN ENE HANDLING TAGER DEN NÆSTE

Det slår, ifølge Dorthe Birkmose, næsten aldrig fejl, at det, der sætter forråelsesprocessen i gang, er en følelse af afmagt. Forråelsesprocessen starter i det små. Man mærker en svag impuls til at hæve stemmen, ignorere, straffe, skælde ud, konfrontere, være hårdhændet. Det første lille skridt er taget.

Jo hyppigere impulserne forekommer, jo kraftigere de er, og jo mere man forsøger at bortforklare, legitimere eller glemme dem, desto tættere kommer man på næste skridt, hvor man begynder at handle på dem.

Den ene forholdsvist uskyldige handling tager den næste lidt mindre uskyldige handling med sig. I denne fase er det en stor fristelse at bekræfte sig selv i, at ens handlinger er i orden, fordi den meget ubehagelige følelse af afmagt forsvinder i det øjeblik, man tager magten.

Pludselig, uden man har lagt mærke til det, er fornærmethed, irritation, aggression og fjendebilleder blevet en del af arbejdslivet. En helt almindelig, som udgangspunkt ikke spor ondsksfuld socialarbejder, er godt i gang med at blive magtmisbruger.

Dorthe Birkmoses erfaring er, at forråelsesprocessen generelt foregår i tre trin:

1. Man får impulser til at handle ondt
2. Man handler ondt
3. Man synes, at det onde er godt.

Det er en proces, som kan komme snigende ind af bagdøren over lang tid, men den kan, ifølge Dorthe Birkmose, også gå forbavsende hurtigt.

- Jeg har set processen gennemløbe samtlige faser på få uger, og enkelte gange få dage. Måske kan den ske i løbet af få timer. Det afhænger af afmagtens sværhedsgrad og af, hvordan den enkelte og gruppen håndterer situationen, siger Dorthe Birkmose.

TRE TYPER ONDSKAB

Man kan dele de mange forskellige former for magtmisbrug ind i tre hovedtyper:

1. Idealistisk ondskab, hvor personalet gør andre ondt, selvom de har gode intentioner

Nogle udviklingshæmmede lever efter stramme adfærdsregler med tilhørende sanktioner ud fra et ideal om "konsekvenspædagogik"

og "rå pædagogik". Det er vel at mærke strammere regler, end andre skal leve ud fra. Idealet er, at udviklingshæmmede skal opdrages til normal adfærd.

Dorthe Birkmose møder udviklingshæmmede, der bliver bortvist fra deres dagtilbud eller fra fællesområderne, hvis de har overtrådt en regel. Der er udviklingshæmmede, der ikke må køre med i bussen og derfor skal gå hele vejen, hvis de er kommet for sent op om morgenen. Der er udviklingshæmmede, som får skæld ud, hvis de har brug for at sidde med kasket på eller med hættten trukket op for at skærme sig selv fra forstyrrende stimuli.

Besyderlige regler, som, ifølge Dorthe Birkmose, i virkeligheden ikke har noget at gøre med konsekvenspædagogik – men personalet legitimerer, og tror selv på, at deres handlinger sker ud fra et pædagogisk koncept.

2. Egoistisk ondskab, hvor personalet tager mere hensyn til sig selv end personen med udviklingshæmning

Et personale kan finde på at rydde op i beboernes lejligheder, selvom de ikke har fået lov. Det kan være fordi personalet synes, at det roder for meget, eller at personen med udviklingshæmning ikke bør samle så mange CD'er, bamser eller lignende.

Nogle gange gøres det, imens beboeren er til stede og underkaster sig. Andre gange gøres det, når han eller hun ikke er hjemme.

Her bliver det, ifølge Dorthe Birkmose, personalets egne normer for ryddelighed, der får dem til at overskride andres grænser.

3. Tankeløs ondskab, hvor personalet gør udviklingshæmmede ondt, fordi man ikke har tænkt sig om

Nogle steder er det praksis, at beboeres post åbnes og sorteres af personalet, uden at beboeren er til stede. Det er ikke, fordi personalet ønsker at udvise disrespect, men det er bare en gammel vane, som man ikke har reflekteret over.

Det kan også være fast rutine at låse køleskabe og madskabe af, så beboerne ikke har adgang til deres mad. Der kan være svage legitimeringer i form af "ellers risikerer beboerne overvægt" eller "ellers er der en af beboerne, der tager maden fra de andre". Men det handler, ifølge Dorthe Birkmose, snarere om, at personalegruppen ikke har reflekteret over deres magtmisbrug.

Tre indspark om forråelse

Foto: Ricky John Molloy

Næstformand i Socialpædagogisk Landsforbund Marie Sonne mener, det er vigtigt at få taget hul på dette svære emne

- Der er altid flere oplevelser af den samme situation, så der er mange nuancer i det her. Når det er sagt, så skal der ikke herske tvivl om, at forråelsen findes derude. Det har vi jo indiskutable eksempler på.

- Min vurdering er, at der også er mere forråelse i dag, end der var i socialpædagogikkens gyldne tider, hvor samfundet som sådan var meget mere omsorgsfuldt overfor udsatte borgere. Og hvor socialarbejderens indsats var langt mere anerkendt, end den er i dag.

- For mig at se giver det ikke mening at snakke om enkeltpersoners og personalegruppers forråelse uden samtidig at snakke om forråelsen i samfundet. Det er ikke bare nedskæringerne, der fører til afmagt, og i sidste ende til forhøjet risiko for forråelse. Det er i høj grad også den miskredit socialarbejderne føler i deres daglige arbejde, siger Marie Sonne.

Landsformand for Lederforum Ole Mørk Nielsen mener også, at problemet skal ses i sammenhæng med en generel forråelse i samfundet

- Man kan undre sig over, hvor lidt værdi samfundet tillægger et menneskeliv i dag. Der er ikke meget respekt tilbage. Det er et helt nyt opdragelseskompleks, hvor man begynder at snakke mere om etik og værdier, der skal til. Det bør starte allerede på uddannelserne.

- Selvfølgelig er lederne i de social- og sundhedsfaglige fag opmærksomme på, at en presset hverdag for socialarbejderne risikerer at føre til forråelse. Men det er helt sikkert noget, der skal sættes endnu mere fokus på, siger Ole Mørk Nielsen.

LEVs landsformand Sytter Kristensen synes, det kan være vanskeligt at vurdere, hvor udbredt "ondskab" fra personalet er. Men at det er en del af virkeligheden, er hun ikke i tvivl om

- Vi kender jo alle sammen de forfærdelige sager, hvor vi har fået et billede af, hvor galt det kan udvikle sig. Og jeg tror også, at det er mere udbredt, end vi bryder os om at tænke på.

- Den samfundsmæssige forråelse i forhold til sårbare mennesker – og de ressourcer som er til stede – øger helt klart risikoen for "ondskab". Men det gør de fysiske rammer også. Min påstand er, at jo mere institutions-prægede rammer – jo større risiko for udvikling af en problematisk eller ligefrem "ond" kultur. Institutionen lægger i sig selv op til, at det er personalet, som har magten – ikke borgeren.

I mine øjne må vi satse bredt på at bekæmpe dette problem. Vi skal både sætte ind nu og her med større ledelsesmæssigt fokus osv. Men vi skal også have de langsigtede briller på. Og her er de fysiske rammer altså centrale.